

monumentenzorg en archeologie

nieuwsbrief 39, juni 2012

Het vernieuwde badhuis

Cultuurhistorie in bestemmingsplannen

Megacore boringen: een schat aan informatie

In deze nieuwsbrief besteden we uitgebreid aandacht aan de historie en restauratie van het volks- en schoolbad aan de Lange Groenendaal. Het badhuis heeft in haar geschiedenis verschillende bestemmingen gehad. Inmiddels zit wellness centrum Spa Gouda in het karakteristieke gebouw. Ook kunt u lezen over de zogenaamde 'megacore' boringen die plaatsvinden in de binnenstad. Dit is een speciale techniek waardoor je op een snelle en nauwkeurige manier veel informatie kunt ophalen. Verder leest u alles over hoe we cultuurhistorische waarden verankeren in bestemmingsplannen. Het bestemmingsplan voor de wijk Korte Akkeren krijgt in 2012 de primeur!

gemeente
gouda

Terug in de tijd:

Het volks- en schoolbad aan de Lange Groenendaal

In Gouda is het een particuliere ondernemer die in de 19^e eeuw als eerste het initiatief neemt tot het oprichten van een openbare badinrichting. Stalhouder P. van Hofwegen begint in 1882 in de voormalige blekerij De Blauwe Haan aan de Kattensingel een warme en koude badinrichting met stortbad, voorzien van een stoommachine!

Gratis toegang

Het is de bedoeling van de stalhouder om onvermogenen gratis toegang te geven, maar daar vraagt hij van het gemeentebestuur wél subsidie voor. De gemeente weigert dat, misschien omdat de tijd nog net niet rijp is voor zoiets moderns. Van Hofwegen overlijdt in 1889 en de badinrichting wordt door de nieuwe eigenaar C. van Eyk verbouwd tot kaaspakhuis.

Het ideaal van een badgelegenheid voor iedereen leeft evenwel voort, gesteund door het groeiend inzicht in de wenselijkheid van een goede hygiëne. Meer kennis over de verspreiding van besmettelijke ziektes speelt daarbij een grote rol. Huizen met badkamers zijn alleen nog voorbehouden aan de rijken. Rond 1920 is men nog maar net toe aan het in ieder huis verplicht stellen van een

Foto van de voorgevel kort na de oplevering

Historische foto van de hal met wachtruimte

goede wc. De Woningwet verplicht pas later de aanwezigheid van badgelegenheden in nieuwe woningen. Dankzij openbare badhuizen kunnen echter ook de mingevoeden baden of douchen.

1921: de oprichting van het Goudse badhuis

Ivon van der Want, pijpenfabrikant, actief ondernemer en vooruitstrevend gemeenteraadslid, pleit in 1919 voor de oprichting van zo'n volksbad. Nu steunt het gemeentebestuur het idee wèl en in 1920 wordt het gebouw van de Tweede Burgerschool voor Jongens aan de Lange Groenendaal vervangen door een badhuis.

Architect P.J. Jansen levert het ontwerp voor de gevel, die wordt opgetrokken in de expressionistische Amsterdamse Schoolstijl. Deze stijl kenmerkt zich door het gebruik van veel baksteen en eenvoudige gevelversieringen van baksteen of bewerkte natuursteen. In dit geval is een vlakverdeling gemaakt door bakstenen afwisselend horizontaal en verticaal te plaatsen. Bovenaan

lopen over de gehele breedte twee uitkragende gemetselde regels, waardoor het bovenste vlak nog eens onderbroken wordt. De toegangsdeuren zijn aan weerszijden geaccentueerd met eenvoudige uit baksteen gemetselde versieringen. Ook de raampartijen zijn typerend voor deze stijl. Dit worden laddervensters genoemd. Dezelfde soort ramen siert de Kadeschool aan de Elisabeth Wolffstraat, ook een duidelijk voorbeeld van de Amsterdamse Schoolstijl. De interieurs van beide gebouwen vertonen dezelfde overeenkomst in stijl, maar dat van de school is duidelijk luxueuzer. Het gebouw is ingericht met

douches (voor zogenaamde 'sproei-baden'), kuipbaden en kleedruimtes. Op de bovenste verdieping onder de glazen dakkoepel bevindt zich een groot ovaal zinken bassin dat ondiep genoeg is voor kinderen om veilig te kunnen baden. De bijzondere koepel is slechts zichtbaar voor wie om het gebouw heen loopt!

Na de opening van het Goudse badhuis in 1921 kan men voor 15 cent een sproei bad of voor 30 cent een kuipbad nemen. Heren krijgen voor hun bad 20 minuten de tijd, dames vanzelfsprekend langer: 30 minuten. Leerlingen van de lagere scholen bezoeken het badhuis per klas onder begeleiding van hun leerkracht. Zo vervult de inrichting een sociale taak, die soms nog uitgebreid wordt naar andere groepen. In 1934 worden er bijvoorbeeld 9546 gratis sproei baden verstrekt aan werklozen.

De verschillende bestemmingen van het badhuis

In de Tweede Wereldoorlog is het gemeentebestuur genoodzaakt om het badhuis beschikbaar te houden om er slachtoffers van gasaanvallen eerste hulp te kunnen verlenen. Na de oorlog wordt het gebruik weer genormaliseerd.

In de jaren 60 van de 20e eeuw krijgen steeds meer mensen de beschikking over een badkamer in

hun eigen huis. De belangstelling voor het openbaar badhuis neemt daardoor af. Een nieuwe groep bezoekers, de Marokkaanse medewerkers van vleeswarenfabriek Compaxo, kan het tij niet meer keren. De openingstijden worden eerst beperkt en in 1973 volgt de sluiting.

Historische foto van entree en loket

Toegangsdeuren tot verschillende badkamers met links een douche en rechts een kuipbad

Daarna krijgt het gebouw nog andere bestemmingen, zoals huisvesting voor een tafeltennisvereniging, een speelzaal en een centrum voor buitenlandse vrouwen. Het karakteristieke gebouw staat daarna jaren leeg en gaat door verwaarlozing sterk achteruit. Tijdens de Open Monumentendag in 2007 is het badhuis voor het eerst geopend voor publiek. Ongeveer 1175 mensen bezichtigen het gemeentelijke monument. Zij blijken zich zeer betrokken te voelen bij 'hun badhuis'. Wijdverbreid zijn de herinneringen, zowel positieve als negatieve, die velen hebben aan de verplichte gang als schoolkind naar

het badhuis. De trieste verpaupering ervan lokt veel verontwaardiging uit.

Ondanks de slechte staat wordt er in 2011 een ondernemer gevonden die toekomst aan het gebouw wil geven. Het wordt verbouwd tot een wellnesscentrum met onder meer een Hamam (oosters badhuis), een schoonheidssalon en een restaurant. De gevel en diverse karakteristieke kenmerken aan de binnenkant blijven gehandhaafd. De bouwstijl van het badhuis sluit wonderwel aan bij de nieuwe Oriëntaalse en luxe uitstraling en de historische functie blijft herkenbaar.

Van Badhuis tot.....Badhuis

In 2008 heeft het Gouds Regionaal Architectuurplatform grAp in het kader van thema Herbestemming van Monumenten Frank Goppel Architecten BV gevraagd om mee te denken over een nieuw gebruik van het Badhuis aan de Groenendaal. Het gemeentelijke monument bevond zich in deplorabele toestand en haar toekomst was zorgelijk. De laatste gebruikers, waaronder de tafeltennisvereniging, waren al enige tijd vertrokken en wanneer het regende stonden er plassen water op de vloeren.

Van meet af aan was het duidelijk dat het vinden van een nieuwe bestemming een lastige aangelegenheid zou zijn. De massieve gesloten voorgevel maakt het gebouw, dat midden in een winkelstraat ligt, niet erg geschikt voor detailhandel. Het gebouw heeft een sterk naar binnen

gericht karakter met maar weinig vensters (wat logisch is vanwege de oorspronkelijke functie van badhuis). Ook voor gebruik als kantoor of woonruimte was het minder geschikt vanwege het ontbreken van daglicht, uitzicht en buitenruimten. Uit eerdere herbestemmingsprojecten

was al naar voren gekomen dat het weliswaar verleidelijk is om allerlei creatieve invullingen uit te werken, maar dat dit niet vanzelfsprekend leidt tot nieuw gebruik. Als er nog geen nieuwe functie is of er ook nog geen toekomstige gebruikers, initiatiefnemer of ondernemer zijn, lijkt het beter om de mogelijkheden en vooral de onmogelijkheden voor een hernieuwd gebruik vooraf in kaart te brengen. Nieuwe initiatiefnemers weten namelijk zelf heel goed hoe een gebouw heringericht moet worden en dat moet je niet willen frustreren.

Eerst een breedvoerige analyse

Wij hebben er daarom voor gekozen om in plaats van een inspirerend

Impressie van de huidige situatie

ontwerp eerst te starten met een breedvoerige analyse van het pand. Hiervoor zijn een aantal aspecten van het monument in beeld gebracht die mogelijk een nieuw gebruik in de weg zouden kunnen staan of zouden kunnen bemoeilijken. Denk bijvoorbeeld aan daglichttoetreding en uitzicht, de relatie met omgeving, ontsluiting, buitenlucht en ventilatie. Ook brandveiligheid, vluchtmogelijkheden en een nadere waardering van cultuurhistorische kwaliteit en gaafheid van historische structuren en elementen in het monument zijn aspecten waar we rekening mee moeten houden.

Op plattegronden en doorsneden is vervolgens voor ieder vertrek of voor iedere muur of vloer de betekenis in beeld gebracht. Duidelijk werd dat daglichttoetreding geen probleem zou zijn. Ook bleek dat er binnen het gebouw mogelijkheden waren voor extra toetreding van licht en lucht. De architectonische waarde was voornamelijk aanwezig in gevels en daken en in de bouwkundige hoofdstructuur. Het interieur is sober van karakter waardoor er zeker mogelijkheden waren voor nieuwe inrichtingen. De conclusie was dat de oude centrale hal midden in het complex eenvoudig tot buitenruimte omge-

toverd zou kunnen worden door het dak te verwijderen of beweegbaar te maken. Enige voorzichtigheid was geboden met de beide grote badruimten aan de voor- en achterzijde. Maar meteen werd ook duidelijk dat in deze twee ruimten wel de grote kansen voor hergebruik lagen. Vooral de ellipsvormige achterruimte met grote vrije overspanning en monumentaal daklicht (lantaarn) boden interessante mogelijkheden.

Het onderzoek en een discussie naar aanleiding daarvan in 2008 wezen uit dat een gebouw dat voor zo'n specifieke functie als een badhuis ontworpen is, zich niet echt goed leent voor een andere bestemming. Uiteindelijk werd geconcludeerd dat een nieuw gebruik als badhuis boven alles te prevaleren was. Vanwege de bedroevende staat stond tegelijkertijd ook vast dat hoe dan ook veel extra kosten gemaakt zouden moeten worden voor een rendabele bedrijfsvoering. Daarnaast concludeerden we dat de vigerende subsidieregeling voor één enkel monument tekortschiet voor een complex als het badhuis. Deze bestaat namelijk uit vier afzonderlijke panden.

Liefde op het eerste gezicht

Daarna werd het gaandeweg stiller rond het gebouw. Op het moment dat niemand meer geloofde in een

Situatie voor en na de renovatie

Impressie van de huidige situatie

goede nieuwe bestemming, kwam eind 2009 een nieuw initiatief van ondernemersechtpaar Samir en Nelleke Mesic uit Almere. Zij hebben met hun onderneming Hamam Specials uitgebreide en jarenlange ervaring in de wellness sector en vooral met gebruik en inrichting van de varianten uit het Nabije Oosten. Zij werden geattendeerd op het bestaan van een kant-en-klaar badhuis in Gouda en dat was meteen liefde op het eerste gezicht. Het idee voor Spa Gouda was geboren. De monumentale ruimte achter in het gebouw vraagt om een echt Turks bad (Hamam). Gaandeweg wordt dit samen met de aangrenzende buiksteenruimte en Rasul (stoombad) de spil waar het wellness-concept zich rond gaat ontwikkelen. De grote ruimte voorin wordt restaurant cq. relaxruimte. Naast kleedkamers, douches en sauna's komen er behandelruimten boven. De oorspronkelijke betegelde entree kan met een paar kleine aanpassingen geheel intact blijven. Ook de rest van de gevels en daken blijven bij het oude. De benodigde vergunningen waren snel voor elkaar. Maar het omzetten van een financiering van een nieuwbouwplan naar een restauratie-/verbouwplan was daarentegen zeker niet vanzelfsprekend. Een moeizame tijd brak aan met aanpassingen in het businessplan en gesprekken met nieuwe banken en investeerders. Het nieuwe econo-

misch klimaat werkte niet mee. Het Nationaal Restauratiefonds heeft zich als co-financier ontfenmt over de restauratie- en verbouwkosten van het casco. Uiteindelijk maakte wethouder Bergman de zaak rond met een verruimde bijdrage voor het herstel van het monument. De kosten zijn daarmee weliswaar allemaal gedekt, maar iedere extra uitgave moest worden gecompenseerd door bezuiniging elders. Het herbestemmen van een badhuis tot badhuis lijkt op papier niet erg ingewikkeld, maar in de praktijk kleven er haken en ogen aan. Een koel hygiënisch jaren twintig gemeentelijk badhuis is energetisch en bouwfysisch iets totaal anders dan een Spa of Hamam in de 21e eeuw waar temperaturen heersen van tegen de dertig graden. In combinatie met een zeer hoge luchtvochtigheid geeft dat een verhoogde kans op condensatie. Het typerende betonskelet van de Hamam-ruimte is om die reden aan de binnenzijde volledig geïsoleerd. De karakteristieke beglazingen van de lantaarn en in de kap zijn voorzien van extra meervoudige voorzetruiten om condensatie tot een minimum te beperken. Om de

luchtkwaliteit goed te houden wordt op stevige schaal geventileerd. Vanwege de hoge temperatuur binnen zijn aan de luchtbehandeling, naast luchtdrogers, ook warmteterugwinning toegevoegd om het energieverbruik zoveel mogelijk binnen de perken te houden. Voor het bad wordt een hele nieuwe betonconstructie gemaakt op de bestaande betonvloeren die ervoor zorgt dat het extra gewicht gedragen kan worden. Daarnaast zorgt deze constructie er ook voor dat er geen grondwater bij het badwater kan komen en andersom.

De opdrachtgevers hebben elders in het land precies dezelfde zwart-witte wandtegels gevonden die in de entree en de centrale hal op de wanden zaten. Hierdoor kon het weer helemaal in oude stijl betegeld worden.

Met het openen van de deuren van het nieuwe badhuis Spa Gouda is een monument hersteld, dat weer vol in gebruik is. De straat en de stad hebben er een welkome voorziening en publiekstrekker bij.

**Een kijkje nemen?
U vindt Spa Gouda
aan de Lange Groenendaal 79**

De gerestaureerde lichtkoepel

Cultuurhistorie in bestemmingsplannen

Pilot in Korte Akkeren

Het bestemmingsplan Korte Akkeren lag begin 2012 als voorontwerp ter inzage. Dit bestemmingsplan is een primeur voor Gouda, want dit is het eerste waarin de cultuurhistorische waarden voor de wijk niet alleen systematisch in beeld zijn gebracht, maar waarin deze ook zijn vastgelegd op de plankaart en in de planregels.

Eind 2010 kon u in deze nieuwsbrief (nr. 36) lezen over de Modernisering van de Monumentenzorg (MoMo). We zagen drie belangrijke ontwikkelingen: cultuurhistorische belangen zullen moeten worden meegewogen in de ruimtelijke ordening, de regels worden krachtiger en eenvoudiger en het herbestemmen van monumenten die hun functie verliezen krijgt bijzondere aandacht.

Aan al deze zaken wordt in Gouda hard gewerkt. Dit artikel richt zich op de eerstgenoemde ontwikkeling: het planologisch verankeren van cultuurhistorische waarden. Mede dankzij de wijziging van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) is het met ingang van 1 januari 2012 verplicht geworden om cultuurhistorie expliciet deel uit te laten maken van de ruimtelijke afweging in het kader van het bestemmingsplan. Gemeenten dienen daartoe een

Oude kadastertekening uit 1903

beschrijving te geven van de wijze waarop zij met de in het plangebied aanwezige of te verwachten cultuurhistorische waarden onder en boven de grond rekening zullen houden. Dat betekent dat zij een analyse moeten maken van de cultuurhistorische waarden en daar conclusies aan moeten verbinden die in het bestemmingsplan een plek krijgen. Door deze wijziging zullen cultuurhistorische waarden dus uitdrukkelijk worden meegewogen bij de vaststelling van bestemmingsplannen en vermindert de noodzaak tot het beschermen van monumenten.

Pilot in de wijk

In Gouda is geruime tijd geleden besloten om bij wijze van proef aan de slag te gaan met een actueel

Uitlegplan Korte Akkeren uit 1955

bestemmingsplan. Gezien de planning werd de wijk Korte Akkeren aangewezen als pilot. Afgespro-

Luchtfoto van Korte Akkeren uit 1921

ken werd om in het licht van de MoMo en de veranderende wetgeving (Bro) te onderzoeken hoe cultuurhistorische waarden kunnen worden opgenomen in een bestemmingsplan. De lastigste vraag was: of, en zo ja, welke regels daaraan verbonden zouden moeten worden. Bij dit ontwikkelproces is goed gekeken naar de ideeën en werkwijze bij andere gemeenten. Ook heeft de Commissie Cultuurhistorie regelmatig als klankbord gefunctioneerd.

De woonwijk Korte Akkeren ligt direct ten zuidwesten van de binnenstad en wordt ingesloten door het water van de Kromme Gouwe, het water van de Turfsingelgracht, de Schielands Hoge Zeedijk en het water van het Stroomkanaal en het Gouwekanaal. De bebouwing dateert uit het begin van de 20e eeuw en uit de naoorlogse wederopbouwperiode. Woonstraten, singels, wateringen en kleine parkjes kenmerken het beeld van de openbare ruimte.

In het oudste gedeelte van de wijk is de bebouwing compact. De

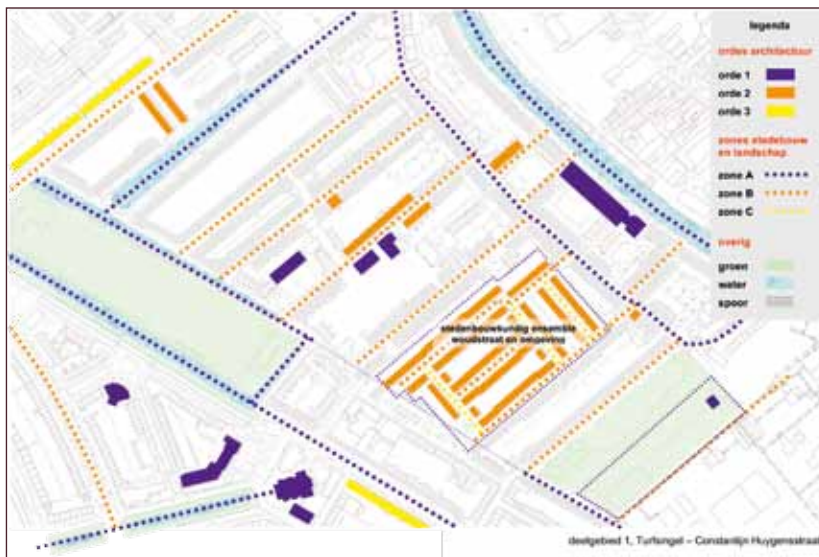
smalle straten met weinig groen volgen de historische verkavelingsloten van de onderliggende polders. Het gebied is georiënteerd op de binnenstad. Het gebied ten westen van deze buurt is als zelfstandig stedenbouwkundig plan ontworpen en is ruimer van opzet. Bovendien onderscheidt het zich door de aanwezigheid van stadssingels, voortuinen en brede wijkontsluitingswegen. De wijk heeft een eigen centrum met de Sacramentskerk als oriëntatiepunt. In de binnengebieden zijn de straten weer smal en hebben de woningen geen voortuinen. In het noordelijke deel bevindt zich de Vogelbuurt. Ook deze is als één geheel opgezet met centraal in het gebied een groene ruimte (Vogelplein) die als duidelijk oriëntatiepunt fungeert. Geheel in het zuiden ligt het Weidebloemkwartier. Dit is de laatste uitbreiding van de wijk en is een typisch voorbeeld van wederopbouwarchitectuur. De woningen zijn in stroken verkaveld en de straten zijn erg smal. Hoewel er niet veel groen is in de buurt zelf, wordt dit door

de gewaaierde setting ruimschoots gecompenseerd door de zichtlijnen op het omliggende plantsoen met waterpartijen en de nabij gelegen Schielands Hoge Zeedijk.

Cultuurhistorische waarden in Korte Akkeren

Gouda hanteert het uitgangspunt dat alleen die cultuurhistorische waarden worden vastgelegd die van belang zijn om het verhaal van de ontwikkeling van de stad en haar inwoners te kunnen vertellen. De belangrijkste waarden in de wijk Korte Akkeren hebben niet alleen betrekking op de in het gebied aanwezige monumenten. Ook het 'onderliggende' historische landschap, waarin de oude polderver-kaveling nog zichtbaar is en enkele 'stadslandschappen', zijn kenmerkend en bijzonder. Stadslandschappen zijn onder meer stedenbouwkundige plannen en structuren. De bekendste voorbeelden in het historische landschap zijn: de Waddinxveense- of Ruigewetering langs de Constantijn Huygensstraat; de Mallegatswije langs de Westerkade en het Moordrechts Verlaat; de Turfsingel; de Kromme Gouwe en het Stroomkanaal en Gouwekanaal. Maar denk ook aan de IJsseldijk met de restanten van oude dijkdoorbraken: de wielen.

We noemen hier drie belangrijke uitlegplannen: het gebied rond de Costakade-Van Lennepkade vanwege de planmatige aanleg met singels in het groen en zichtlijnen; de Vogelbuurt; het ensemble rond de Woudstraat, waarbij de samenhang met de architectonische kwaliteit van de bebouwing ook een rol speelt en het Weidebloemkwartier vanwege de planmatige aanleg met singels en groenstructuur.

Hoe zijn de cultuurhistorische waarden in het bestemmingsplan vastgelegd?

Om onnodige regels te voorkomen, is bij de start van deze pilot afgesproken om zoveel mogelijk de normale systematiek te gebruiken die het bestemmingsplan te bieden heeft. Denk aan de bekende bestemmingen: 'Wonen', 'Groen', 'Water', 'Verkeer', etc. Alleen daar waar dit onvoldoende zekerheid biedt, is gekozen voor een dubbelbestemming. Dat was voor het bodemarchief (archeologie) en het beschermde stadsgezicht al gebruikelijk, maar is nu ook van toepassing op enkele bijzondere gebieden. Deze dubbelbestemming houdt in dat die locatie, naast de 'normale' daar voorkomende bestemming, ook bestemd is voor het behoud en de ontwikkeling van de aanwezige cultuurhistorische waarden. Met de daaraan verbonden bouwregels wordt vervolgens geregeld dat die bijzondere waarden niet zullen worden aangetast. Afwijken van deze regels is wel mogelijk, maar alleen onder voorwaarde dat altijd eerst advies wordt gewonnen van

de Adviescommissie Ruimtelijke Kwaliteit en dat er 'geen onevenredige afbreuk wordt gedaan aan de waarden'.

Gebieden met een dubbelbestemming

Op welke plekken volstaat de gewone bestemmingssystematiek niet om cultuurhistorische waarden vast te leggen? Het dreigt vooral mis te gaan als verschillende bestemmingen geheel of gedeeltelijk uitwisselbaar zijn. Denk aan de bestemmingen 'Groen' en 'Water'.

In een gebied met de bestemming 'Groen' mag ook water worden gerealiseerd. Andersom mag in een gebied met de bestemming 'Water' ook groen worden gerealiseerd. Zo kan de beeldbepalende en waardevolle singelstructuur rond de Da Costakade en de Van Lennepkade niet zonder dubbelbestemming worden behouden. Immers, de karakteristieke rechte singels met bomenrijen zouden bijvoorbeeld kunnen worden heringericht tot slingervijvers met bosschages. Daarmee zou het kenmerkende straatbeeld van de wijk verloren gaan. Iets vergelijkbaars geldt voor de bestemmingen 'Groen' en 'Verkeer'. Ook zichtlijnen over water, zoals bij de Sacramentskerk en de watertoren, kunnen op deze wijze worden behouden.

De diepte in!

Megacore booronderzoek

Er zal dit jaar nog heel wat gegraven worden in de Goudse binnenstad. Het gaat daarbij weliswaar om kleine putjes, maar wel om heel veel kleine putjes. In de binnenstad worden de komende tijd namelijk op 68 plaatsen ondergrondse afvalcontainers geplaatst. Voor die containers is steeds een gat van 2 bij 2 meter nodig, tot een diepte van 3 meter. Gevolg: veel kleine kijkgaatjes in het archeologisch bodemarchief, en daar hoort dan ook een uitgebreid archeologisch onderzoek bij. Het bijzondere is dat dit onderzoek voor een deel een ongebruikelijke vorm aanneemt: een zogenaamd ‘megacore’ booronderzoek. Wat dat inhoudt, waarom we dat doen en welke mooie gegevens dat hopelijk gaat opleveren, leest u in dit artikel.

De aanleiding van al dit onderzoek is het project Ondergrondse afvalopslag in de binnenstad. Om de vuilniszakken uit het straatbeeld te laten verdwijnen, worden overal ondergrondse inzamelbakken geplaatst. De voorbereiding hiervan loopt al heel lang. Er is gekeken waar de bakken het beste kunnen worden neergezet, wat niet meevalt. Zo willen we bijvoorbeeld voorkomen dat mensen te ver met hun vuilniszak moeten lopen. Maar er moet ook worden gekeken naar bomen die het legen van de bak kunnen belemmeren en naar het verkeer dat we niet willen ophouden tijdens het legen. Ook kijken we naar parkeerplekken en naar het straatbeeld zelf, waarin de bak niet mag misstaan. Daarnaast is de bodem een belangrijke factor: op heel veel plaatsen zijn kabels en leidingen aanwezig, waardoor we daar geen bak kunnen plaatsen. En bovendien is de hele binnenstad van hoge archeologische waarde en willen we zoveel mogelijk voorkomen dat die waardes worden verstoord.

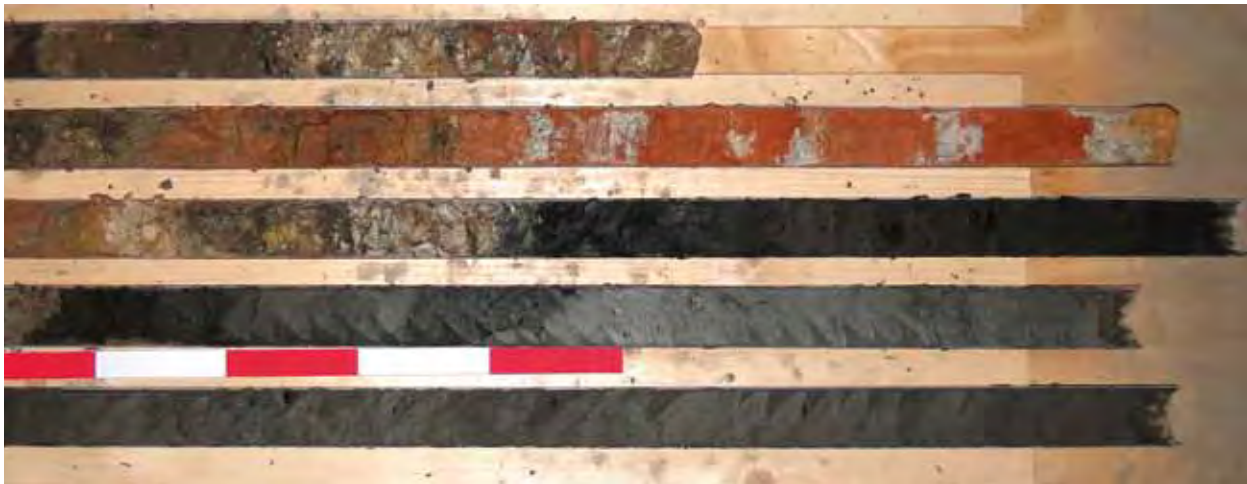
De diepte in! Archeologen dalen af in de testput op de Kazernestraat

Oude opzet: opgraven en begeleiden

Al deze factoren zijn afgewogen, wat heeft geleid tot de 68 locaties waar de containers nu komen te staan. Op bijna al die locaties is, in meer of mindere mate, archeologisch onderzoek nodig. Slechts op

een paar plekken hoeft helemaal niets te gebeuren, bijvoorbeeld omdat we weten dat hier de bodem al eerder is verstoord. De containers die in de gedempte gracht van de Raam komen te staan, zijn hiervan een goed voorbeeld. Acht andere locaties zijn juist dusdanig

Doorgesneden megacoreboring (uit Vlaardingen in dit geval) waarin duidelijk de verschillende bodemlagen (klei, zand, maar ook een complete stenen muur!) zichtbaar zijn.

belangrijk dat er voorafgaand aan de plaatsing van de containers een archeologische opgraving moet plaatsvinden. Op deze locaties worden bijvoorbeeld menselijke begravingen verwacht, en die moeten uiteraard zorgvuldig onderzocht worden.

Het overgrote deel van de containerlocaties zit er tussenin: de locaties zijn archeologisch waardevol, maar vooral door de kleine oppervlakte niet zo waardevol dat een opgraving op voorhand al noodzakelijk is. De belangrijkste informatie die deze plekken kunnen opleveren, is een profiel door de binnenstad: hoe diep zit welke laag en hoe oud is die laag? Om die informatie per locatie te achterhalen, waren we oorspronkelijk van plan om al die locaties onder intensieve archeologische begeleiding te ontgraven. De archeologen die bij het ontgraven aanwezig waren, konden dan het profiel documenteren en tegelijkertijd eventuele andere interessante informatie optekenen. Omdat het echter om hele kleine gaatjes ging, was het de vraag of deze manier van werken ook daadwerkelijk uitvoerbaar was.

Testonderzoek

Om de uitvoerbaarheid te onderzoeken is in november 2011 een testonderzoek uitgevoerd. Op twee locaties (de Vest en de Kazernestraat) is een gat voor een ondergrondse container gegraven op de manier zoals we in gedachten hadden. Hoewel niet zoals gehoopt, waren de resultaten zeer waardevol.

Zo bleek dat het heel moeilijk was om de put droog genoeg te houden om in te kunnen werken. Ook was het aanleggen van een archeologisch documenteerbaar profiel erg lastig. Allemaal niet wat we in gedachten hadden, maar wel heel belangrijk om nu al te weten, en niet pas bij de definitieve uitvoering te ontdekken!

De boormachine zoals hij straks op veel plekken in de Goudse binnenstad te zien zal zijn.

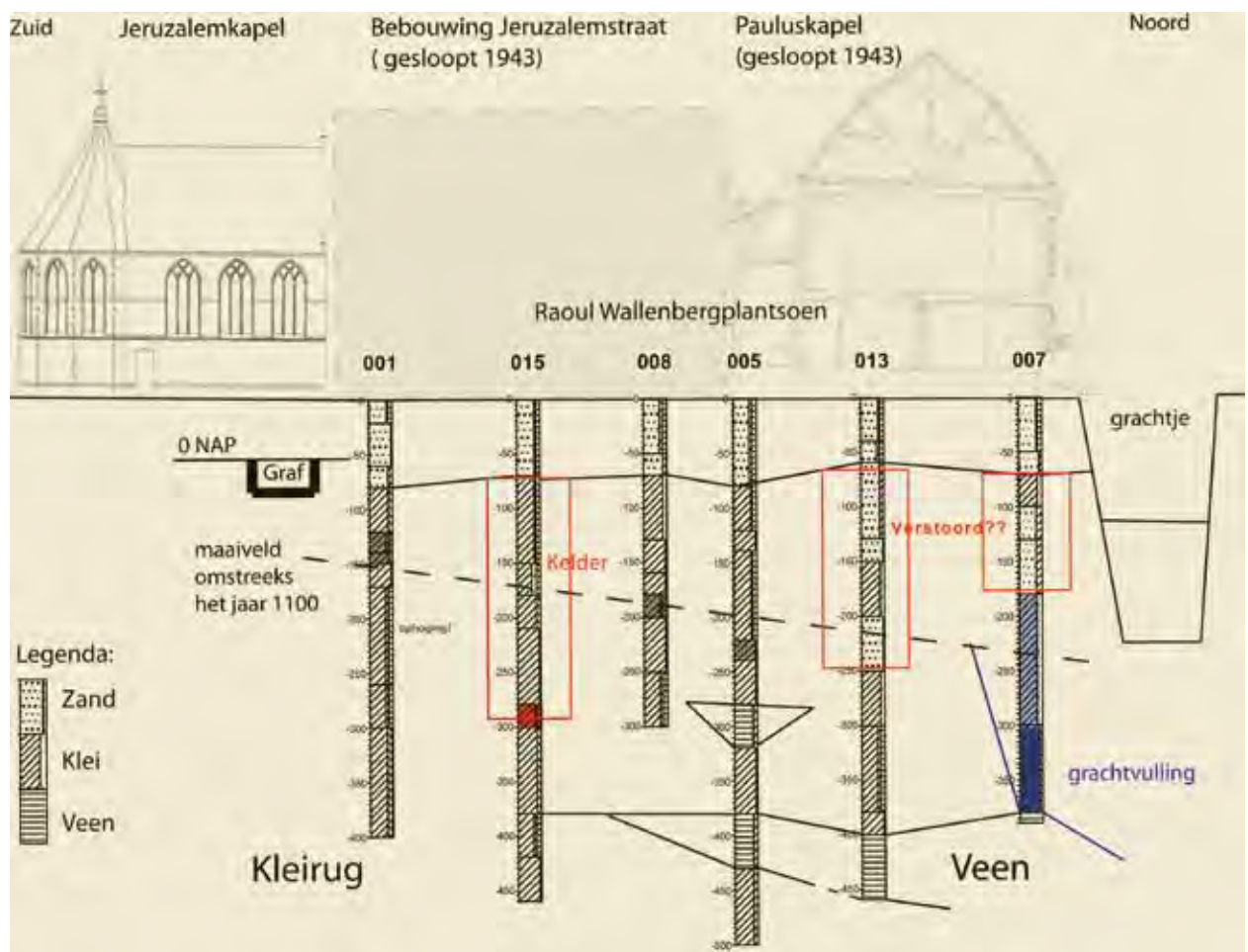
De eindconclusie: de methode van archeologische begeleiding die we in gedachten hadden zou simpelweg niet gaan werken. Civieltechnisch leverde het te grote problemen op; het vertraagde de uitvoering (met alle gevolgen van dien voor verkeersafzettingen en planningen) en het leverde bovendien niet de archeologische informatie op die we nodig hadden. Er zat niets anders op dan een alternatief te bedenken. Dat is er ook gekomen, in de vorm van een zogenaamd megacore booronderzoek.

Nieuwe opzet: megacore booronderzoek

Een megacore booronderzoek is een onderzoek waarbij met een machine boringen worden gezet met een doorsnee van 4,5 cm. Deze boringen worden als intacte kokers uit de bodem gehaald en in plastic gewikkeld, waarna ze later in een laboratorium in de lengte door midden worden gezaagd (zie afbeelding). De ene helft wordt dan onderzocht en beschreven, de andere helft wordt bewaard voor toekomstig onderzoek.

Deze manier van boren is, zeker in de binnenstad waar veel puin in de grond zit, een stuk sneller en nauwkeuriger dan handmatig boren. Er kunnen bovendien grotere dieptes worden bereikt dan met handboringen (in dit geval tot 6 meter en op sommige plaatsen zelfs 9 meter diep). Bovendien hebbende mechanische boringen een grotere diameter. Zo ontstaat de mogelijkheid om ook de diepere ondergrond van de stad goed in beeld te brengen, iets wat tot nu toe nooit gelukt is.

Voorbeeld van een zogenaamd boorprofiel, in dit geval onder het Raoul Wallenbergplantsoen. Zo'n profiel wordt gemaakt door bodempakketten met dezelfde kleur en samenstelling (bijvoorbeeld grijze klei, of bruin-geel zand), die in verschillende boringen terugkomen, met elkaar te verbinden.

Door de boringen in lijnen over de stad te plaatsen, zoveel mogelijk op locaties waar een container komt, kunnen we zogenaamde bodemprofielen door de stad maken. Door de verschillende bodemlagen die in de boor zichtbaar zijn met elkaar te verbinden, kunnen we het verloop van die lagen over grote afstand volgen (zie afbeelding). We kunnen zo ook zien waar afwijkende bodemsoorten, bijvoorbeeld rivierlopen, zich in de bodem bevinden. En die rivierlopen leveren weer informatie op over de plekken waar mensen gewoond (kunnen) hebben. De boringen kunnen dus heel veel informatie opleveren over een stukje Gouda dat we eigenlijk nooit hebben kunnen bekijken.

Boorlijnen

Het nu geplande onderzoek voorziet in vijf lijnen over de binnenstad, elk met zijn eigen onderzoeksvragen.

Noord-zuid

Er zijn twee lijnen die van noord naar zuid lopen (zie afbeeldingen). De eerste daarvan heeft als doel het in beeld brengen van de diepe rivierafzettingen onder de stad. Deze bodemlagen zitten minimaal 5 meter diep, dus er moet diep geboord worden! De lijn eindigt aan de overkant van de IJssel, zodat ook de bedding van de IJssel in beeld komt. En hij loopt over het kasteelterrein de Punt, in de hoop dat we uit de boringen kunnen achterhalen wat er met het puin van het afgebroken kasteel is gebeurd.

De tweede noord-zuid lijn is vooral bedoeld om de oorspronkelijke loop van de Gouwe in dit deel van de stad in beeld te brengen. We weten dat dit riviertje onder de binnenstad heeft gelopen, maar hopen

met dit onderzoek te achterhalen waar precies. Daarnaast hopen we te achterhalen of er op de oevers mensen hebben gewoond, en zo ja: wanneer?

West-oost

Vervolgens zijn er ook twee lijnen van west naar oost gepland. De eerste heeft als doel de monding van de Gouwe in beeld te brengen. Dat kan veel informatie opleveren over de vroegste periode van de stad, voordat de Haven werd aangelegd.

De tweede lijn ligt wat verder noordelijk en loopt over de Markt. Ook deze lijn moet informatie opleveren over de loop van de riviertjes de Gouwe en de Ouwe Gouwe, maar daarnaast ook over de opbouw van de Markt zelf. Zo zijn er verhalen dat het puin van de stadsbrand in 1438 onder de Markt is gedumpt, iets wat dan uit de boringen zou moeten blijken. Een andere theorie is dat de boogvorm van de noordkant van de Markt te

maken heeft met een (tot nu toe onbekend) riviertje dat hier gelopen heeft. Het booronderzoek zou daar iets over kunnen zeggen.

Centrum: Motte!

De laatste lijn, tenslotte, is helemaal gericht op de kern van de stad: deze lijn loopt over de Molenwerf en door het Raoul Wallenbergplantsoen. Het doel van dit profiel is duidelijkheid te krijgen over iets waar historici en archeologen zich al jaren over buigen: de Motte van Gouda. Een motte is een verdedigbaar kasteeltje op een heuvel, waar men in de Middeleeuwen naar toe kon vluchten bij onheil. De ronde vorm van de Molenwerf lijkt erop te wijzen dat hier oorspronkelijk zo'n mottekasteel heeft gelegen. Deze motte wordt weer gelinkt aan de hof van de Heren van der Goude, die onder het Raoul Wallenbergplantsoen wordt gezocht. Al met al een zeer aannemelijke theorie, maar ook een theorie die tot op heden niet onomstotelijk archeologisch bewezen is. De nu geplande

Archeologisch onderzoek tijdens het uitgraven van de testlocatie op de Vest

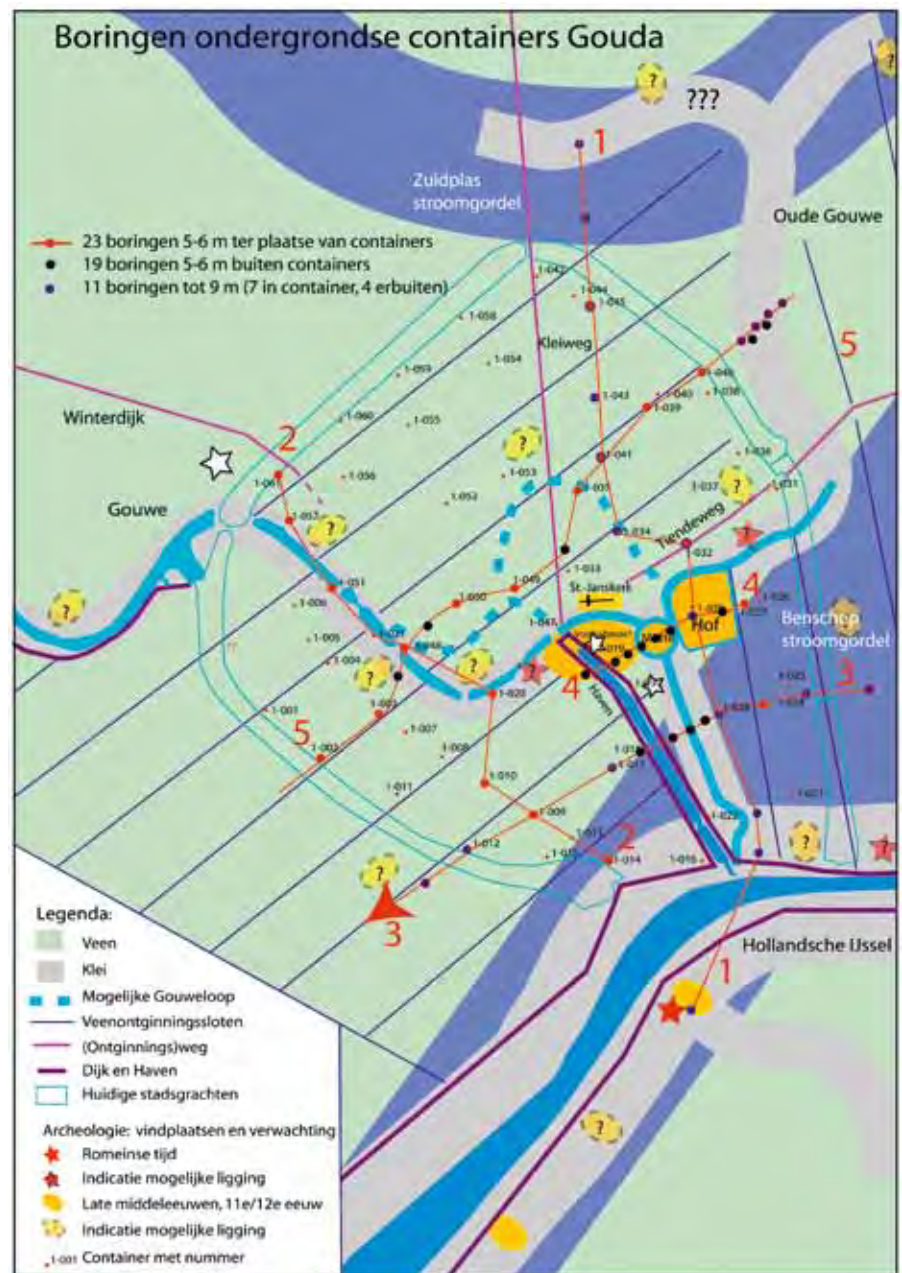

boringen kunnen duidelijkheid verschaffen over de ondergrond van het gebied, en zo wellicht de theorie over de motte en de hof voor eens en altijd bevestigen, of misschien juist niet!

Gouda op z'n kop? Wie weet!

Behalve de specifieke onderzoeksvragen kan het booronderzoek misschien nog meer informatie opleveren. Zo is het niet onmogelijk dat er sporen van veel oudere bewoning worden aangetroffen onder de binnenstad. We hebben namelijk nog geen duidelijk beeld van die diepere bodemlagen, en kunnen dus niet uitsluiten dat daar bijvoorbeeld Romeinse of prehistorische bewoningssporen in te vinden zijn. Een dergelijke vondst zou spectaculair zijn en de geschiedenis van Gouda op z'n kop kunnen zetten. Maar zover is het nog niet, voorlopig kunnen we daar alleen op hopen!

Een flink onderzoek dus, dat veel archeologische informatie op kan leveren. Komt dit megacore onderzoek dan in de plaats van de eerder gedachte onderzoeken? Niet helemaal. De acht locaties die zouden worden opgegraven, worden nog steeds opgegraven, daar is niets aan veranderd. En ook het begeleiden van de andere locaties gaat door, alleen veel minder intensief. Er zal nu slechts één archeoloog bij staan, die niet meer in detail optekent wat er in de putten te zien is. Als er echt iets belangrijks te zien is, wordt daar wel een foto van gemaakt, en de grond wordt apart opgeslagen waarna de amateurarcheologen van de archeologische vereniging Golda er naar kunnen kijken. Maar echt uitgebreid onderzoek per locatie vindt niet meer plaats.

Minder informatie per locatie dus, maar daar staat tegenover dat het booronderzoek enorm veel informatie oplevert, en wellicht lang gekoesterde vragen over het ontstaan van Gouda zal beantwoorden. En dat de uitvoering van de plaatsingswerkzaamheden kan plaatsvinden met minimale overlast voor de binnenstadsgebruiker. Een goede ruil!

Overzicht van de vijf geplande boorlijnen, op een kaartje van Gouda waarop ook alle archeologische verwachtingen zijn weergegeven.

Soepelere regels voor rijksmonume

Goed nieuws voor eigenaren van rijksmonumenten en gebouwen in beschermd stadsgezicht: per 1 januari 2012 zijn de regels versoepeld. Diverse bouwactiviteiten in beschermd stadsgezicht zijn vergunningsvrij. Dat geldt ook voor het uitvoeren van simpele onderhoudswerkzaamheden aan een rijksmonument. En als er werkzaamheden uitgevoerd moeten worden waarvoor wel een omgevingsvergunning noodzakelijk is, dan wordt deze in de meeste gevallen binnen acht weken verleend. Hieronder volgt een uitleg over de wijzigingen.

Onderhoud aan een rijksmonument

Eenvoudig, zogenaamd 'regulier' onderhoud aan monumenten wordt vergunningsvrij zolang het monument niet wijzigt en het materiaal, de detaillering en de vorm gelijk blijft. Denk dan bijvoorbeeld aan het herstellen van een deel van een raam of kozijn, het incidenteel herstellen van voegwerken en het vervangen van een aantal kapotte dakpannen. Voor het vervangen van een heel raam of kozijn, het gehele voegwerk van een gevel of het vervangen van alle dakpannen blijft echter wél een omgevingsvergunning noodzakelijk.

Rijksmonument verbouwen

Vergunningsvrij zijn alle ingrepen in delen die geen monumentale waarde hebben. Belangrijk om te weten is dat het gehele pand monumentaal is. Dus ook het interieur met stucplafonds, lambriseringen, deuren en dergelijke.

Een paar voorbeelden van zaken die wél en niet vergunningsplichtig zijn:

- Wijzigingen aanbrengen in een bestaande originele binnenmuur is vergunningsplichtig. Het wijzigen van een later aangebrachte binnenmuur is daarentegen vergunningsvrij, tenzij deze binnenmuur onderdeel uitmaakt van de historische indeling van het monument. Bijvoorbeeld een muur tussen de gang en kamer. Hierbij is geen sprake van de monumentale waarde van de muur maar wel van de historische indeling van het monument;
- Het verwijderen/veranderen van een stucplafond is vergunningsplichtig, maar het verwijderen/veranderen van een zachtboard/gipsplaten plafond is vergunningsvrij;
- Het plaatsen van een dakkapel of dakraam of een aanbouw is vergunningsplichtig.

Informatieve websites:

menten en beschermd stadsgezicht

Tip!

Bespreek uw plan altijd eerst met de monumenteninspecteur van de gemeente. Deze kan u verder informeren wat wel en niet als onderhoud wordt beoordeeld en waarvoor toch een vergunning moet worden aangevraagd.

Beschermd stadsgezicht

Voor veel bouwactiviteiten binnen het beschermd stadsgezicht is voor niet-monumenten geen omgevingsvergunning meer voor de activiteit 'bouwen' nodig. Hier gelden nu ook de regels van het vergunningsvrij bouwen. Zo is het plaatsen van een dakkapel op het achterdakvlak van uw woning vergunningsvrij. Wordt deze echter aan de voorzijde of aan de zijdakvlakken geplaatst, dan is dit wel vergunningsplichtig. In bepaalde omstandigheden is het mogelijk om een schuur op het achterterf vergunningvrij te bouwen. Wel moet het bouwwerk passen binnen de regels voor het 'vergunningsvrij bouwen'. Neem voor specifieke

details altijd contact op met de monumenteninspecteur van de gemeente. Bij wijzigingen in de zichtgevels en tuinen die zichtbaar zijn vanaf de openbare ruimte blijft een omgevingsvergunning met de activiteit 'bouwen' verplicht.

Snelle vergunning rijksmonumenten

De procedure voor het verlenen van de omgevingsvergunning activiteit 'monumenten' is in de meeste gevallen verkort van 26 naar 8 weken. Alleen in die gevallen waar sprake is van sloop, herbestemming en bij ingrijpende verbouwingen is nog een advies van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) noodzakelijk en blijft de procedure tijd van 26 weken gehandhaafd.

Wijziging belastingvoordeel en subsidie bij rijksmonumenten

Door het vervallen van de onderdrempel voor aftrek van onderhoudskosten krijgen de eigenaren van een rijksmonument een financieel voordeel. Alle onderhoudskosten zijn nu

fiscaal aftrekbaar maar de maximale aftrek is wel verlaagd van 100% naar 80% en onderhoud is nog de enige aftrekpost. Alle andere eigenaarlasten zijn niet meer te verrekenen.

Daarnaast is voor de eigenaren van woonhuismonumenten een restauratiefonds hypotheek mogelijk van het Nationaal Restauratiefonds (NRF). Verder is het Besluit Regeling Instandhouding Monumenten (BRIM) voor die categorieën rijksmonumenten die van oorsprong geen woonhuis zijn, veranderd. Voor restauraties en grootschalige plannen is in 2012 geen subsidie beschikbaar. Vanaf 2013 komt voor restauraties weer geld beschikbaar via de provincie. De procedures hiervoor zijn nog niet bekend.

Vragen?

Heeft u bouwplannen? Twijfelt u over de bescherming of de vergunningsplicht? Of wilt u meer informatie over de subsidiemogelijkheden? Neem dan contact op met de monumenteninspecteur van de gemeente Gouda: 0182-588258.

Aanvragen vergunningen:
www.omgevingsloket.nl
of front-office gemeente Gouda
0182-588412 of 588657

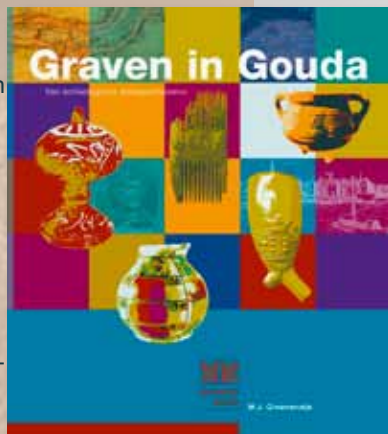
Vragen over subsidies: www.cultureelerfgoed.nl
Vragen over belastingaftrek: www.monumenten.nl
Vragen over leningen: www.restauratiefonds.nl

Korte berichten

Boekje Graven in Gouda nu te koop

Op 21 maart is het boekje Graven in Gouda, een archeologische stadsgeschiedenis verschenen, geschreven door de stadsarcheoloog van Gouda, Maarten Groenendijk. Het is een publieksboekje, toegankelijk geschreven en vol met afbeeldingen over alle mogelijke aspecten van de Goudse archeologie. Behalve de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van Gouda komen ook de leukste, gekste, grootste, bijzonderste en belangrijkste opgravingen en vondsten aan de orde. Zo kunt u lezen over kinderspel, de opgravingen op Bolwerk en het Raetsel van Raet. Maar u leest er ook alles over de misschien toch niet zo brave nonnen van de Clarissenkapel, Gouds Groen, uiteraard over Goudse kleipijpjes en nog veel meer!

Het boekje is voor €14,95 te koop in de Goudse boekwinkels of te bestellen via www.archaeobook.eu

colofon

Deze nieuwsbrief is een uitgave van de gemeente Gouda. Er kunnen geen rechten aan worden ontleend.

- oplage:** 1.000 ex
- redactie:** Dorothee Posthumus Meyjes (gemeente Gouda)
Marjolein Versteeg (Marjolein Versteeg tekst & redactie)
- auteurs:** Ima Boeve, Jacqueline van Dam, Frank Goppel,
Maarten Groenendijk, Ruud Hofman, Peter Oskam,
Bregje de Wit
- foto's:** Maarten Groenendijk, Archeomedia, Marcel van
Dasselaar, Pim Mul, Gemeente Gouda, Streekarchief
Midden-Holland, Ruud Hofman, Peter Oskam
- vormgeving:** Henriëtte Wildschut,
afdeling Communicatie gemeente Gouda
- druk:** Twigt Grafisch Facilitair Waddinxveen

De nieuwsbrief is gratis af te halen in stadswinkel Buyternerf (Klein Amerika 20), bij balie Antwerpseweg 5, bij de balie van het Stads-kantoor Agnietenstraat 24 en bij de VVV, Bibliotheek en Musea. Ook vindt u de nieuwsbrief op www.gouda.nl/archeologie.

Thema Open Monumentendag 2012: Groen van toen

'Hiermee staan we stil bij de rol, het belang en de betekenis van het groen in relatie tot monumenten',

geeft Koos Gerritsen, voorzitter van Stichting Open Monumentendag Gouda, aan. Hij vervolgt:

'Aanleiding om juist in 2012 voor groen te kiezen is het uitroepen van het themajaar Historische Buitenplaatsen 2012. Met het thema is er aandacht voor monumentaal groen in brede zin: stadsparken, tuinen, buitenplaatsen, lanen, monumentale bomen, begraafplaatsen, verdedigingswerken, hofjes en meer.'

In Gouda kennen wij prachtige 'groene' monumenten die op zaterdag 8 september te bewonderen zijn. In een aantal monumenten, zoals de Gouwekerk, de

Oud Katholieke Kerk of de Sint Joost Kapel, kunnen bezoekers genieten van de muzikale klanken van zo'n dertig koren uit de Goudse regio. Als klap op de vuurpijl is er om 16.00 uur een speciale eindpresentatie van alle koren in de Sint Janskerk.

Bijzonder gebouw zoekt nieuwe bestemming!

Waarschijnlijk heeft u het wel gelezen of gehoord: de gemeente is op zoek naar een nieuwe functie voor het stadhuis. In de zomer verhuist de gemeente naar het Huis van de Stad bij het station. Hierdoor komt er ruimte vrij in het laat-gotische gebouw. Voor de invulling van die ruimte wordt gezocht naar een bestemming die meerwaarde aan de stad biedt en die het bijzondere gebouw recht doet. Trouwen blijft uiteraard gewoon mogelijk en de gemeente zal ook gebruik blijven maken van het stadhuis voor representatieve doeleinden.

Om een geschikte herbestemming te vinden, heeft de gemeente mensen die geïnteresseerd zijn gevraagd een (concept) plan in te dienen. Hierop zijn in totaal vijftien plannen binnengekomen, die door een jury beoordeeld zijn. Hierna is besloten welke initiatiefnemers naar de volgende fase zouden gaan: het uitwerken van het idee tot een ondernemingsplan. Voor de zomer moeten deze plannen worden ingediend en beslist de jury welk plan het meest kansrijk en haalbaar is. De definitieve besluitvorming over het plan ligt bij de gemeenteraad.

Wilt u meer informatie? Kijk dan op www.gouda.nl/stadhuus.

